

INLEIDING

In het begin van de jaren negentig woonde ik een tijdlang telkens een paar maanden in Jeruzalem, waar ik onderzoek deed in de particuliere bibliotheken van enkele van de oudste families van de stad, waaronder die van mijn eigen familie. Ik verbleef dan met mijn vrouw en kinderen in een appartement dat eigendom was van een *waqf*, een religieus fonds, van de familie Khalidi, in het hart van de propvolle, lawaaiige Oude Stad. Vanaf het dak van het gebouw had je uitzicht op twee van de grootste meesterwerken van vroegislamitische architectuur: de glanzende gouden Rotskoepel lag maar zo'n honderd meter ervandaan op de Haram al-Sharif. Daarachter lag de kleinere, zilvergrijze koepel van de al-Aqsamoskee, met de Olijfborg op de achtergrond.¹ Naar de andere kant zag je de kerken en synagogen van de Oude Stad.

Aan het andere eind van Bab al-Silsila-straat lag het hoofdgebouw van de Khalidi-bibliotheek, die in 1899 door mijn overgrootvader Hajj Raghīb al-Khalidi is gesticht met een legaat van zijn moeder, Khadija al-Khalidi.² De bibliotheek herbergt meer dan twaalfhonderd manuscripten, voornamelijk in het Arabisch (sommige in het Perzisch of Ottomaans Turks), waarvan de oudste uit het begin van de elfde eeuw dateren.³ Met zo'n tweeduizend negentiende-eeuwse Arabische boeken en een hele verzameling familiedocumenten is dit een van de grootste nog in bezit van de oorspronkelijke eigenaren zijnde collecties in heel Palestina.⁴

In de tijd dat ik in Jeruzalem verbleef, werd het gebouw van de bibliotheek, dat ongeveer uit de dertiende eeuw stamt, gerestaureerd en daarom lag de collectie tijdelijk in grote kartonnen dozen opgeslagen

in een gebouw uit de tijd van de mammelukken dat via een smalle trap met ons appartement verbonden was. In totaal heb ik meer dan een jaar tussen deze dozen doorgebracht, bladerend door die stoffige, door de wormen aangevreten boeken, documenten en brieven van generaties Khalidi's, onder wie ook mijn oud-oud-oudoom Yusuf Diya' al-Din Pasha al-Khalidi.* Via zijn papieren ontdekte ik een man die wist wat er in de wereld te koop was, die een brede opleiding had genoten in Jeruzalem, Malta, Istanbul en Wenen, die grote belangstelling voor godsdienstwetenschap had, vooral voor het jodendom, en een aantal boeken in Europese talen over onder andere dit onderwerp bezat.

Yusuf Diya' was een telg uit een lange lijn van Jeruzalemse islamitische geleerden en juridische functionarissen; zijn vader, al-Sayyid Muhammad 'Ali al-Khalidi, was zo'n vijftig jaar onder-qadi (rechter) en hoofd van het secretariaat van de sharierechtbank in Jeruzalem geweest. Maar al op jonge leeftijd was Yusuf Diya' een andere weg ingeslagen. Nadat hij de basiskennis van een traditionele islamitische opleiding in zich had opgenomen, vertrok hij op zijn achttiende uit Palestina – naar het schijnt zonder toestemming van zijn vader – en ging naar Malta om daar twee jaar op een school van de Britse Church Mission Society door te brengen. Vervolgens ging hij aan de Keizerlijke Medische School in Istanbul studeren, waarna hij in diezelfde stad naar het Robert College ging, dat kort daarvoor door Amerikaanse protestantse zendelingen was gesticht. Zo bezocht Yusuf Diya' in de jaren zestig van de negentiende eeuw in vijf jaar tijd enkele van de beste onderwijsinstellingen in de regio die een moderne, op westerse leest geschoeide opleiding aanboden en waar hij Engels, Frans, Duits en nog veel meer leerde. Het was

* Arabische namen zijn getranscribeerd volgens het vereenvoudigde IJMES-systeem (International Journal of Middle East Studies), behalve waar de voorkeur van de personen zelf uitging naar een andere schrijfwijze. In het Nederlands volgen we de Engelse schrijfwijze, behalve voor die (geografische) namen waarvoor een officiële Nederlandse spelling bestaat (Jeruzalem).

een ongebruikelijke route voor een jonge man uit een familie van islamitische godgeleerden halverwege de negentiende eeuw.

Na deze brede opleiding vervulde Yusuf Diya' bijna tien jaar lang verschillende posten als Ottomaans regeringsfunctionaris: vertaler op het ministerie van Buitenlandse Zaken, consul in de Russische havenstad Poti aan de Zwarte Zee, gouverneur van districten in Koerdistan, Libanon, Palestina en Syrië, en burgemeester van Jeruzalem, met tussendoor korte periodes waarin hij aan de Universiteit van Wenen doceerde. Hij werd ook tot vertegenwoordiger van Jeruzalem gekozen in het kortstondige Ottomaanse parlement dat in 1876 onder de nieuwe grondwet van het Rijk werd ingesteld en riep daar de vijandschap van sultan 'Abd al-Hamid over zich af omdat hij de bevoegdheden van het parlement boven de uitvoerende macht stelde.⁶

THE KHALIDI LIBRARY

Yusuf Diya' al-Din Pasha al-Khalidi.

In lijn met de familietraditie en zijn islamitische en westerse opleiding werd al-Khalidi ook een gerenommeerd wetenschapper. In de Khalidi-bibliotheek zijn veel boeken van zijn hand te vinden, geschreven in het Frans, Duits en Engels, en ook correspondentie met geleerde figuren in Europa en het Midden-Oosten. Bovendien laten de oude Oostenrijkse, Franse en Britse kranten in de bibliotheek zien dat Yusuf Diya' geregeld buitenlandse publicaties las. Er zijn aanwijzingen dat hij deze materialen ontving via het Oostenrijkse postkantoor in Istanbul, dat niet onder de draconische Ottomaanse censuurwetten viel.⁷

Dankzij zijn brede leesgewoonten, zijn tijd in Wenen en in andere Europese landen en door zijn ontmoetingen met christelijke zendingen was Yusuf Diya' zich er ten volle van bewust dat de westerse wereld doortrokken was van antisemitisme. Hij had ook een indrukwekkende kennis vergaard over de intellectuele oorsprong van het zionisme en met name over de aard daarvan als antwoord op het virulente antisemitisme in christelijk Europa. Ongetwijfeld kende hij *Der Judenstaat* van de Weense journalist Theodor Herzl, dat in 1896 werd gepubliceerd, en was hij op de hoogte van de eerste twee zionistische congressen in het Zwitserse Basel, in 1897 en 1898.⁸ (Het lijkt zelfs duidelijk dat Yusuf Diya' Herzl kende uit zijn eigen tijd in Wenen.) Hij wist van de debatten en de meningen van de verschillende zionistische leiders en stromingen, ook van Herzls expliciete roep om een eigen staat voor de joden, met het 'soevereine recht' om zelf controle op immigratie uit te oefenen. Bovendien was hij als burgemeester van Jeruzalem getuige geweest van de spanningen onder de plaatselijke bevolking als gevolg van de eerste zionistische activiteit, die begon met de komst van de vroegste Europese joodse kolonisten aan het eind van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig van de negentiende eeuw.

Herzl, de erkende leider van de groeiende beweging die hij had gesticht, was één keer in Palestina geweest, namelijk in 1898, tegelijk met het bezoek van de Duitse keizer Wilhelm II. Hij dacht toen kennelijk al na over onderwerpen die met de kolonisatie van Palestina te maken hadden, want in 1885 had hij in zijn dagboek geschreven:

We moeten met zachte hand het particuliere eigendom op de gebieden die ons worden toegekend, onteigenen. We zullen proberen de straatarme bewoners over de grenzen te laten verdwijnen, door in de overgangslanden werkgelegenheid te scheppen en hun tegelijkertijd in ons eigen land geen werk te geven. Bezitters van land en huizen zullen aan onze kant komen staan. Zowel het proces van onteigening als het verwijderen van de armen moet discreet en onopvallend gebeuren.⁹

Yusuf Diya' was zich waarschijnlijk meer dan de meesten van zijn landgenoten bewust van de ambitie binnen de ontluikende zionistische beweging en van de kracht, rijkdom en aantrekkingskracht ervan. Hij begreep dat de zionistische aanspraken op Palestina en het expliciete zionistische doel van een joodse staat en joodse soevereiniteit onmogelijk te verenigen zouden zijn met de rechten en het welzijn van de oorspronkelijke bewoners van het land. Dat is waarschijnlijk de reden waarom Yusuf Diya' op 1 maart 1899 met vooruitziende blik een brief van zeven pagina's aan de Franse opperrabbijn Zadoc Kahn schreef, met de bedoeling dat die aan de stichter van het moderne zionisme zou worden doorgegeven.

Yusuf Diya' begon zijn brief met het uitdrukken van zijn bewondering voor Herzl, die hij hoogachtte 'als mens, als getalenteerd schrijver en als ware joodse patriot', en van zijn respect voor het jodendom en de joden, die hij 'onze neven' noemde, waarmee hij verwees naar aartsvader Abraham, die zowel door joden als door moslims als hun gemeenschappelijke voorouder wordt gezien.¹⁰ Hij begreep de redenen achter het zionisme, net zoals hij de vervolging betreurde waaraan joden in Europa blootstonden. In het licht hiervan, schreef hij, was het zionisme in principe 'natuurlijk, mooi en rechtvaardig', en 'wie zou de rechten van de joden in Palestina kunnen betwisten? Mijn God, historisch gezien is het jullie land!'

Deze zin wordt soms los van de rest van de brief geciteerd, als bewijs dat Yusuf Diya' het hele zionistische programma in Palestina enthousiast omarmde. Maar de voormalige burgemeester en afgevaardigde van Jeruzalem waarschuwde vervolgens in zijn brief

voor de gevaren die de uitvoering van het zionistische project voor een soevereine joodse staat in Palestina in zijn ogen zou hebben. Het zionistische idee zou daar onenigheid zaaien tussen christenen, moslims en joden. Het zou de status en zekerheid die joden in de Ottomaanse gebieden altijd hadden genoten, in gevaar brengen. En hij formuleerde in sobere bewoordingen het belangrijkste dat hij wilde overbrengen, namelijk dat, hoe groot de verdiensten van het zionisme ook waren, men rekening moest houden met 'de brute kracht van de omstandigheden'. Die omstandigheden waren vooral dat 'Palestina een integraal onderdeel van het Ottomaanse Rijk is en, ernstiger nog, door anderen bewoond wordt.' Palestina had al een oorspronkelijke bevolking die zich nooit vrijwillig zou laten verdringen. Yusuf Diya' sprak 'met volledige kennis van de feiten', toen hij vaststelde dat het 'pure waanzin' was dat het zionisme Palestina zou willen overnemen. 'Niets zou rechtvaardiger en billijker zijn' dan dat 'de ongelukkige joodse natie' elders een toevluchtsoord vond. Maar, zo besloot hij met een diepgemeende smeekbede, 'In de naam van God, moge Palestina met rust gelaten worden.'

Herzls antwoord aan Yusuf Diya' kwam snel, op 19 maart. Zijn brief was waarschijnlijk het eerste antwoord van een oprichter van de zionistische beweging op een krachtig Palestijns bezwaar tegen zijn prille plannen voor Palestina. In zijn brief zette Herzl de toon voor wat een terugkerend patroon zou worden: het als onbelangrijk afdoen van de belangen en soms zelfs van het bestaan van de inheemse bevolking. De zionistische leider negeerde simpelweg de basisboodschap van de brief, dat Palestina al bewoond werd door een bevolking die zich niet zou willen laten verdringen. Herzl had weliswaar een bezoek aan het land gebracht, maar net als de meeste vroege Europese zionisten had hij niet veel kennis over of contact met de oorspronkelijke bewoners ervan. Hij ging ook niet in op al-Khalidi's gegronde zorgen over de gevaren van het zionistische programma voor de grote, gevestigde joodse gemeenschappen in het hele Midden-Oosten.

Zonder te benoemen dat het zionisme uiteindelijk tot de joodse overheersing van Palestina zou moeten leiden, kwam Herzl met een

(1)

Constantinople le 1er Mars 1899,
Bra, Khedivial hotel,

Monsieur

Sachant combien le sort de Vos
coreligionnaires en Orient Vous touche au cœur, je
prends la liberté de Vous adresser les lignes suivantes:

Je me flatte de penser que je n'ai pas
besoin de parler de mes sentiments envers Votre peuple.
Tous ceux qui me connaissent savent bien, que je ne fais
aucune distinction entre juifs, chrétiens et musulmans.
Je m'inspire toujours de la sublime parole de Votre
Prophète Malakchi, n'est-ce pas que nous avons un père
commun à nous tous? N'est-ce pas le même Dieu qui
nous a créés tous? Et ce qui concerne les israhélites,
je prends cette parole au sens de la lettre, car, en
dehors de ce que je les estime pour leurs hautes
qualités morales et intellectuelles, je les considère
vraiment comme parents à nous tous autres, arabes,
pour nous ils sont des cousins: nous avons vraiment
le même père, Abraham, dont nous descendons
également. Il existe beaucoup d'affinités entre
les deux races, nous avons presque la même langue.

CENTRAL ZIONIST ARCHIVES, HA107-2

Yusuf Diya' aan Theodor Herzl: Palestina wordt 'bewoond door anderen'
die niet gemakkelijk zullen accepteren dat zij zelf verdreven worden.

rechtvaardiging die voor kolonialisten altijd en overal een hoeksteen
is geweest en die voor de zionistische beweging een terugkerend
argument zou worden: immigratie zou de inheemse bewoners van
Palestina ten goede komen. 'Wij zullen hun welzijn, hun individuele
rijkdom vergroten door de onze het land in te brengen.' En met een
herhaling van wat hij ook in *Der Judenstaat* had geschreven: 'Nie-
mand kan eran twifelen dat met het toestaan van de immigratie

van een aantal joden die hun intelligentie, hun financiële kennis en hun bedrijfsmiddelen meebrengen, het welzijn van het hele land het gelukkige resultaat zou zijn.¹¹

Heel onthullend is dat de brief op een gedachte ingaat die Yusuf Diya' niet eens had opgeworpen. 'U ziet nog een ander probleem, excellentie, in het bestaan van de niet-joodse bevolking in Palestina. Maar wie zou erover denken hen weg te sturen?'¹² Met deze verzekering in antwoord op de vraag die al-Khalidi niet had gesteld, zinspeelt Herzl op het verlangen dat in zijn dagboek staat opgetekend om de arme bevolking van het land 'discreet' over de grenzen 'te laten verdwijnen'.¹³ Dit ijzingwekkende citaat maakt duidelijk dat Herzl het 'laten verdwijnen' van de oorspronkelijke bevolking van Palestina belangrijk vond voor het welslagen van het zionisme. Daar komt bij dat in het handvest voor de Jewish Ottoman Land Company uit 1901, waarvan hij een van de opstellers was, ook het principe staat van de verwijdering van inwoners van Palestina naar 'andere provincies en gebiedsdelen van het Ottomaanse Rijk'.¹⁴ Herzl benadrukte in zijn geschriften wel dat zijn project gebaseerd was op 'de grootste tolerantie' met volledige rechten voor iedereen,¹⁵ maar bedoelde daarmee alleen tolerantie tegenover de minderheden die misschien zouden overblijven nadat de rest naar elders was verplaatst.

Herzl onderschatte de brieveschrijver. Uit al-Khalidi's hele brief wordt duidelijk dat hij uitstekend begreep dat het hier niet ging om de immigratie van een beperkt 'aantal joden' naar Palestina, maar om de transformatie van het hele land in een joodse staat. Uit Herzls antwoord aan hem kon Yusuf Diya' maar twee conclusies trekken. Ofwel de zionistische leider wilde hem om de tuin leiden door de ware doelen van de zionistische beweging te verhullen, of Herzl achtte Yusuf Diya' en de Arabieren en Palestijnen niet waard om serieus genomen te worden.

In plaats daarvan wierp Herzl, met de arrogante zelfverzekerdheid die zo vaak voorkwam onder negentiende-eeuwse Europeanen, de onzinnige bewering op dat de kolonisatie en uiteindelijk de inbeslagname van hun land door vreemden de mensen van dat land ten goede zou komen. Het lijkt erop dat Herzls ideeën en zijn antwoord

aan Yusuf Diya' gebaseerd waren op de aanname dat de Arabieren uiteindelijk wel konden worden omgekocht of voor de gek gehouden, zodat ze de werkelijke bedoelingen van de zionistische beweging met Palestina zouden negeren. Deze neerbuigende houding tegenover de intelligentie, om nog maar te zwijgen van de rechten, van de Arabische bevolking van Palestina zouden zionistische, Britse, Europese en Amerikaanse leiders in de decennia daarna keer op keer aan nemen, tot op de dag van vandaag. Wat betreft de joodse staat die uiteindelijk werd gecreëerd door de beweging die Herzl had opgericht: zoals Yusuf Diya' al had voorzien zou daar maar ruimte zijn voor één volk, het joodse; anderen zouden inderdaad 'verdwijnen' of hooguit getolereerd worden.

De brief van Yusuf Diya' en het antwoord daarop van Herzl zijn bekend bij historici die deze tijd hebben bestudeerd, maar de meesten van hen lijken niet echt goed te hebben nagedacht over wat misschien wel de eerste betekenisvolle uitwisseling was tussen een toonaangevende Palestijn en een oprichter van de zionistische beweging. Ze hebben zich niet volledig verdiept in Herzls redeneringen, waarin al heel duidelijk de in essentie koloniale aard van het honderd jaar durende conflict in Palestina doorklonk. Ook hebben ze Khalidi's argumenten, die vanaf 1899 volledig zijn bevestigd, niet op waarde geschat.

Na de Eerste Wereldoorlog werd de ontmanteling van de inheemse Palestijnse samenleving in gang gezet door grootschalige immigratie van Europese joodse kolonisten met steun van de autoriteiten van het nieuw ingestelde Brits Mandaat Palestina, die hen hielpen bij de opbouw van een autonome zionistische para-staat. Daarnaast werd een afzonderlijke, door leden van de joodse bevolking gecontroleerde sector van de economie in het leven geroepen onder de leus 'Avoda ivrit', Hebreeuwse arbeid, waarin vanuit het buitenland werkelijk enorme hoeveelheden kapitaal werden gestoken.¹⁶ Halverwege de jaren dertig was deze grotendeels autonome sector groter dan het deel van de economie dat in Arabische handen was, ook al vormden joden nog steeds een minderheid van de bevolking.

De inheemse bevolking nam nog verder af door de verpletterende onderdrukking van de Grote Arabische Revolutie van 1936-1939 tegen de Britse overheersing. Daarbij werd 14 tot 17 procent van de volwassen mannelijke bevolking gedood, gewond, gevangengezet of verbannen,¹⁷ toen de Britten een krijgsmacht van honderdduizend manschappen en de luchtmacht inzetten om het Palestijnse verzet de baas te worden. Door een enorme joodse immigratiegolf als gevolg van de vervolging door het naziregime in Duitsland, nam ondertussen de joodse bevolking in Palestina van slechts 18 procent van het totaal in 1932 toe tot meer dan 31 procent in 1939. Dit leverde de demografische kritieke massa en militaire mankracht die nodig waren voor de etnische zuivering van Palestina in 1948. Meer dan de helft van de Arabische bevolking van het land werd toen verdreven, eerst door zionistische militieën en vervolgens door het Israëliëse leger, en dat maakte de militaire en politieke triomf van het zionisme compleet.

Zo'n radicale bevolkingspolitiek ten koste van de inheemse bevolking is de methode die alle koloniale vestigingsbewegingen toepassen. In Palestina was het een noodzakelijke voorwaarde om het grootste deel van een overwegend Arabisch land te transformeren tot een overwegend joodse staat. Zoals dit boek zal onderbouwen kan de moderne geschiedenis van Palestina zo worden gezien: als een koloniale oorlog gevoerd door een aantal verschillende partijen tegen de inheemse bevolking om die te dwingen tegen haar wil haar geboorteland aan een ander volk af te staan.

Deze oorlog heeft veel typische kenmerken van andere koloniale campagnes, maar er zijn ook heel specifieke eigenschappen, omdat de strijd werd uitgevochten door en ten behoeve van de zionistische beweging, die op zichzelf een zeer uitzonderlijk koloniaal project was en is. Wat het nog ingewikkelder maakt is dat dit koloniale conflict, gevoerd met omvangrijke steun van externe partijen, in de loop van de tijd een nationale confrontatie tussen twee nieuwe nationale entiteiten, twee volken, is geworden. Onderliggende en versterkende factor hierbij is de Bijbelse weerklank die hun band met het historische land Israël voor veel joden, en ook veel christenen, heeft. Die

bijzondere band is vakkundig door het moderne politieke zionisme heen geweven en er zo onlosmakelijk mee verbonden geraakt. Zo heeft een eind-negentiende-eeuwse koloniaal-nationale beweging zich gehuld in een Bijbelse mantel die op Bijbel-lezende protestanten in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten een sterke aantrekkingskracht had, zodat zij blind werden voor de moderne kant en de koloniale aard van het zionisme: hoe konden joden het land waar hun religie begon ‘koloniseren’?

Als gevolg van deze blindheid is het conflict op zijn best afgeschilderd als een duidelijke, zij het tragische, nationale botsing tussen twee volken met rechten in hetzelfde land. Op zijn slechtst is het beschreven als het resultaat van de fanatieke, verstokte haat van Arabieren en moslims tegen het joodse volk dat zijn onvervreemdbare recht op het eeuwige, van God gegeven moederland doet gelden. In werkelijkheid is er geen reden om wat al meer dan een eeuw in Palestina gebeurt, niet als een koloniaal én een nationaal conflict op te vatten. Maar onze aandacht gaat hier uit naar de koloniale aard ervan, omdat dat belangrijke aspect ondergewaardeerd is, ook al zijn de typerende eigenschappen van andere koloniale campagnes overal in de moderne geschiedenis van Palestina zichtbaar.

Europese kolonisatoren die inheemse bevolkingen wilden verdrijven of overheersen, of dat nu in de Amerika's, in Afrika, Azië of Australië (of Ierland) was, hebben die volken altijd in kleinerende bewoordingen omschreven. Ze beweren ook altijd dat de oorspronkelijke bevolking er door hun bestuur op vooruit zal gaan; welke verschrikkingen ze de inheemse mensen ook aandoen om hun doel te bereiken, ze rechtvaardigen die met de ‘beschavende’ en ‘progressieve’ aard van hun koloniale projecten. Je hoeft alleen maar te kijken naar de retoriek van de Franse bestuurders in Noord-Afrika of die van de Britse onderkoningen in India. Zo zei Lord Curzon over de Britse Raj (bestuur): ‘Het idee dat je ergens onder deze miljoenen een beetje rechtvaardigheid of geluk of welvaart hebt achtergelaten, een gevoel van mannelijkheid of morele waardigheid, een kiem van patriotisme, een glorende intellectuele verlichting, of een sprankje plichtsgevoel waar dat eerder niet bestond, dat is genoeg, dat is de

rechtvaardiging van de Engelsman in India.¹⁸ De woorden ‘waar dat eerder niet bestond’ kunnen telkens herhaald worden. Voor Curzon en anderen van zijn koloniale klasse wisten de inheemsen niet wat het beste voor hen was en konden zij deze dingen niet op eigen kracht bereiken: ‘Jullie kunnen niet zonder ons,’ zei Curzon in een andere toespraak.¹⁹

Meer dan een eeuw lang zijn de Palestijnen door hun kolonistoren in precies dezelfde taal afgeschilderd als andere inheemse volken door de hunne. De neerbuigende retoriek van Theodor Herzl en andere zionistische leiders verschilde niet van die van hun Europese evenknieën. De joodse staat, schreef Herzl, zou ‘een deel van een verdedigingsmuur voor Europa in Azië vormen, een buitenpost van beschaving tegen de barbarij’.²⁰ Dit was de taal die ook werd gebruikt bij de verovering van het Noord-Amerikaanse westen, die in de negentiende eeuw eindigde met de uitroeiing of onderwerping van de gehele oorspronkelijke bevolking van het continent. Net als in Noord-Amerika was de kolonisatie van Palestina – zoals die van Zuidelijk Afrika, Australië, Algerije en delen van Oost-Afrika – bedoeld om ruimte te maken voor een witte Europese vestigingskolonie. De toon die Curzons retoriek en Herzls brief kenmerkt, komt terug in veel debatten over Palestina in de Verenigde Staten, Europa en Israël, zelfs vandaag de dag nog.

In lijn met deze koloniale redenering bestaat er een grote hoeveelheid literatuur die ten doel heeft te bewijzen dat Palestina vóór de Europese zionistische kolonisatie kaal, leeg en achterlijk was. Historisch Palestina is het onderwerp van talloze kleinerende clichés in de westerse populaire cultuur geweest en van academisch waardeloze schrijfsels die zich voordoen als wetenschappelijk en geleerd, maar vol historische fouten, verkeerde voorstellingen en soms regelrecht racisme staan. Hooguit, zo beweert deze literatuur, werd het land bewoond door een kleine bevolking van nomadische, niet-gewortelde bedoeïenen die geen vaste eigen identiteit hadden en zich niet verbonden voelden met het land waar ze doorheen trokken, in wezen als passanten.

De conclusie van deze redenering is dat alleen de arbeid en ge-

drevenheid van de nieuwe joodse immigranten het land hebben gemaakt tot de bloeiende tuin die het nu geacht wordt te zijn, dat alleen zij een band met en liefde voor het land hadden, en een (van God gegeven) recht erop. Deze houding komt tot uitdrukking in de leus 'een land zonder volk voor een volk zonder land', die christelijke aanhangers van joods Palestina en vroege zionisten zoals Israel Zangwill gebruikten.²¹ Palestina was *terra nullius* voor de mensen die zich er kwamen vestigen, en de mensen die er al leefden waren naamloos en vormloos. Zo noemde Herzl in zijn brief aan Yusuf Diya' de Palestijnse Arabieren, die toen ruwweg 95 procent van de inwoners van het land uitmaakten, de 'niet-joodse bevolking' daarvan.

Wat er in feite bedoeld werd was dat de Palestijnen niet bestonden, of niet belangrijk waren, of het niet verdienden in het land te leven dat zij zo schromelijk verwaarloosden. Als ze niet bestonden, dan konden zelfs goed onderbouwde Palestijnse bezwaren tegen de plannen van de zionistische beweging simpelweg worden genegeerd. Zoals Herzl de brief van Yusuf Diya' al-Khalidi terzijde schoof, zo onverschillig waren ook de meeste latere plannen voor de indeling van Palestina. De Balfourverklaring die in 1917 door een Brits kabinet werd opgesteld en waarmee Groot-Brittannië zich verplichtte tot het scheppen van een joods nationaal thuisland, noemde nergens de Palestijnen, destijds de grootste bevolkingsgroep in het land, ook al bepaalde die verklaring de koers voor Palestina in de eeuw erna.

Het idee dat de Palestijnen simpelweg niet bestaan, of erger nog, het kwaadaardige verzinsel zijn van mensen die het slecht met Israël voorhebben, wordt ondersteund door misleidende boeken als *From Time Immemorial* door Joan Peters, dat nu door wetenschappers universeel als onzin wordt afgedaan. (Het boek kreeg toen het in 1984 verscheen echter een enthousiaste ontvangst en het wordt nog steeds gedrukt en ontmoedigend goed verkocht.)²² Dit soort literatuur, zowel pseudowetenschappelijk als populair, berust grotendeels op verhalen van Europese reizigers en nieuwe zionistische immigranten of op bronnen uit kringen van het Britse Mandaat. Ze wordt vaak geproduceerd door mensen die niets van de inheemse samenleving en de geschiedenis daarvan weten of die daarop neerkijken of, erger

nog, een agenda hebben die bij de onzichtbaarheid of verdwijning van die samenleving gebaat is. Deze voorstellingen, die zelden gebruikmaken van bronnen binnen de Palestijnse samenleving, zijn in essentie herhalingen van het gezichtspunt, de onwetendheid en de door Europese arrogantie gekleurde vooroordelen van buitenstaanders.²³

De boodschap is in Israël en de Verenigde Staten ook ruimschoots vertegenwoordigd in de populaire cultuur en ook in het politieke en openbare leven.²⁴ Ze is nog versterkt via boeken voor de massa-markt, zoals de roman *Exodus* van Leon Uris en de met een Oscar bekroonde verfilming daarvan, werken die grote invloed op een hele generatie hebben gehad en die al bestaande vooroordelen bevestigen en vergroten.²⁵ Politieke figuren hebben het bestaan van Palestijnen expliciet ontkend, bijvoorbeeld de voormalige Amerikaanse *speaker of the House* Newt Gingrich: ‘Ik denk dat we een verzonnen Palestijns volk hebben gehad, dat in feite uit Arabieren bestaat.’ Mike Huckabee, de gouverneur van Arkansas, zei bij zijn terugkeer van een reis naar Palestina in maart 2015: ‘Er bestaat eigenlijk niet zoiets als de Palestijnen.’²⁶ Alle beleidsmakers voor Palestina van elke Amerikaanse regering sinds die van Harry Truman hadden in meer of mindere mate opvattingen die erop wijzen dat in hun ogen Palestijnen, of ze nu wel of niet bestaan, van minder waarde zijn dan Israëliërs.

Veelzeggend is dat veel vroege verkondigers van het zionisme met trots de koloniale aard van hun project omarmden. De vooraanstaande revisionistisch-zionistische leider Ze’ev Jabotinsky, peetvader van de politieke richting die Israël sinds 1977 domineert, met premiers Menachem Begin, Yitzhak Shamir, Ariel Sharon, Ehud Olmert en Benjamin Netanyahu, was hier bijzonder duidelijk over. Jabotinsky schreef in 1923: ‘Elke inheemse bevolking ter wereld verzet zich tegen kolonisten zolang ze ook maar de geringste hoop heeft aan het gevaar gekoloniseerd te worden te kunnen ontkomen. Dat doen de Arabieren in Palestina en dat zullen ze blijven doen, zolang er een sprankje hoop is dat ze de transformatie van “Palestina” in het “Land van Israël” kunnen voorkomen.’ Zoveel eerlijkheid was zeldzaam

onder vooraanstaande zionisten, die net als Herzl op de onschuldige zuiverheid van hun doelen hamerden en hun westerse toehoorders, en misschien ook zichzelf, om de tuin leidden met sprookjes over hun goede bedoelingen met de Arabische inwoners van Palestina.

Jabotinsky en zijn aanhangers hoorden tot de weinigen die eerlijk genoeg waren om openlijk en zonder omhaal de rauwe werkelijkheid te erkennen die onvermijdelijk volgt wanneer een koloniale samenleving zich binnen een bestaande bevolking vestigt. Hij erkende met name dat het, om het zionistische programma door te voeren, nodig zou zijn voortdurend met grootschalig geweld tegen de Arabische meerderheid te dreigen: een ‘ijzeren muur’ van bajonetten, zoals hij het noemde, was onmisbaar voor het succes van dat programma. In Jabotinsky's woorden: ‘Zionistische kolonisatie [...] kan alleen voortgaan en zich ontwikkelen onder de bescherming van een macht die onafhankelijk is van de inheemse bevolking – achter een ijzeren muur waar de inheemse bevolking niet doorheen kan breken.’²⁷ Het waren nog steeds de hoogtijdagen van het kolonialisme, waarin het normaal werd gevonden en ‘vooruitgang’ heette dat westerlingen inheemse samenlevingen zulke dingen aandeden.

De maatschappelijke en economische instellingen die door de vroege zionisten waren opgericht en een centrale rol speelden in het succes van het zionistische project, werden ook zonder enige aarzeling door iedereen als koloniaal gezien en zo genoemd. De belangrijkste instelling was de Jewish Colonisation Association (die in 1924 de nieuwe naam Palestine Jewish Colonisation Association kreeg). Deze was oorspronkelijk in het leven geroepen door de Duits-joodse filantroop Baron Maurice de Hirsch en werd later samengevoegd met een vergelijkbare organisatie die was opgericht door de Britse bankier Lord Edmond de Rothschild. De JCA maakte grote landaankopen mogelijk met omvangrijke financiële steun en verstreekte de subsidies waardoor de meeste vroege zionistische kolonies in Palestina voor en tijdens de mandaatperiode konden overleven en bloeien.

Pas toen het kolonialisme in het tijdperk van dekolonisatie na de Tweede Wereldoorlog in een kwade reuk kwam te staan, werden de koloniale oorsprong en praktijken van het zionisme en Israël

onopvallend weggepoetst en in Israël en het Westen gemakshalve vergeten. Het zionisme was twee decennia lang het gekoesterde stiefkind van het Britse kolonialisme geweest, maar presenteerde zich nu zelfs als een antikoloniale beweging. Deze drastische gedaanteverandering begon met een sabotage- en terrorismecampagne tegen Groot-Brittannië, toen dat zijn steun aan de joodse immigratie sterk inperkte met de White Paper van 1939, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Dit conflict tussen twee voormalige bondgenoten (Groot-Brittannië had in de tweede helft van de jaren dertig de joodse kolonisten die het tot het land toeliet, bewapend en getraind om hen te helpen in hun strijd tegen de Palestijnen) wekte het ongeërgde idee dat de zionistische beweging zelf antikoloniaal was.

Feit bleef dat het zionisme zich aanvankelijk stevig aan de steun van het Britse Rijk had vastgeklampt en zich alleen in Palestina had kunnen vestigen dankzij de niet-aflattende inspanningen van het Britse imperialisme. Dat kon niet anders, want zoals Jabotinsky benadrukte, alleen de Britten hadden de middelen om de koloniale oorlog aan te gaan die nodig was om Palestijns verzet tegen de overname van het land te onderdrukken. Sindsdien is deze oorlog doorgegaan, nu eens openlijk en dan weer heimelijk, maar altijd met de stilzwijgende of openlijke goedkeuring en vaak de directe inmening van de leidende machten van het moment en de goedkeuring van de internationale organen waarin die de boventoon voerden: de Volkenbond en de Verenigde Naties.

Het conflict dat door deze klassieke negentiende-eeuwse Europese koloniale onderneming in een niet-Europees land ontstond en dat vanaf 1917 werd gesteund door de grootste westerse koloniale macht van zijn tijd, wordt tegenwoordig zelden in zulke ongepolijste bewoordingen beschreven. Wie niet alleen de Israëlische kolonisteninspanningen in Jeruzalem, op de Westelijke Jordaanoever en op de bezette Syrische Golanhoogten, maar de hele zionistische onderneming analyseert vanuit het perspectief van de koloniale oorsprong en aard daarvan, wordt zelfs vaak aangevallen. De tegenstrijdigheid die besloten ligt in het idee dat het zionisme er weliswaar in geslaagd is een bloeiende nationale entiteit in Israël te scheppen, maar dat de wortels daarvan een koloniaal vestigingsproject zijn (net als die van

andere moderne landen zoals de Verenigde Staten, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland) is voor veel mensen onaanvaardbaar. Net als het gegeven dat dat project niet geslaagd zou zijn zonder de steun van de grote imperialistische machten, Groot-Brittannië en later de Verenigde Staten. Zo kon het zionisme tegelijkertijd zowel een nationale als een koloniale vestigingsbeweging zijn.

Ik heb ervoor gekozen om geen alomvattend onderzoek naar de Palestijnse geschiedenis te schrijven, maar me te richten op zes mijlpalen in de strijd om Palestina. Deze zes gebeurtenissen, vanaf de Balfourverklaring die het lot van Palestina beslechtte, tot de bezetting van de Gazastreek door Israël en de terugkerende oorlogen tegen de bevolking van Gaza aan het begin van deze eeuw, werpen licht op de koloniale aard van de honderdjarige oorlog tegen Palestina en op de doorslaggevende rol van externe machten in het voeren van die oorlog.²⁸ Ik heb dit verhaal gedeeltelijk verteld via de ervaringen van Palestijnen die de oorlog hebben meegemaakt, onder wie veel leden van mijn eigen familie die bij enkele van de beschreven gebeurtenissen aanwezig waren. Ook mijn eigen herinneringen aan voorvallen waarvan ik getuige was heb ik erin opgenomen, en materialen die eigendom zijn van mijn familie en andere families: een scala aan persoonlijke verhalen. Het is altijd mijn uiteindelijke doel geweest om te laten zien dat dit conflict heel anders moet worden bekeken dan in de heersende opvattingen meestal gebeurt.

Ik heb een aantal boeken en veel artikelen over verschillende aspecten van de Palestijnse geschiedenis geschreven die puur academisch van geest waren.²⁹ Ook dit boek is academisch en berust op wetenschappelijk onderzoek, maar het heeft ook een persoonlijke dimensie die bij wetenschappelijke geschiedschrijving meestal buiten de deur wordt gehouden. Leden van mijn familie zijn net als ikzelf jarenlang bij gebeurtenissen in Palestina betrokken geweest, als getuige of als deelnemer, maar onze ervaringen zijn niet uniek, ondanks de voordelen die wij dankzij onze afkomst en status genoten. Er zijn veel van dit soort verhalen om uit te putten, en veel geschiedenis van de basis en andere delen van de Palestijnse samenleving is nog niet verteld.

Die benadering kan spanningen oproepen, maar ik ben ervan overtuigd dat ze ook kan helpen om een gezichtspunt voor het voetlicht te brengen dat in de manier waarop het verhaal van Palestina in het grootste deel van de literatuur is verteld, ontbreekt.

Ik moet eraan toevoegen dat dit boek niet overeenkomt met een 'huilerige opvatting' over de afgelopen honderd jaar Palestijnse geschiedenis, om de briljante kritiek van de grote historicus Salo Baron op een negentiende-eeuwse trend in de joodse geschiedschrijving aan te halen.³⁰ Palestijnen zijn er door mensen die met hun onderdrukkers sympathiseren van beschuldigd dat ze zich in hun slachtofferschap wentelen. Maar het is een feit dat de Palestijnen, net als alle inheemse volken die met koloniale oorlogen te maken kregen, voor ontzagwekkende en soms onmogelijke uitdagingen zijn komen te staan. Het is ook waar dat ze herhaaldelijk nederlagen hebben geleden, vaak verdeeld waren en slecht geleid werden. Dat alles betekent niet dat Palestijnen die uitdagingen niet af en toe met succes zijn aangegaan, of dat ze op andere momenten geen betere keuzes hadden kunnen maken.³¹ Maar het is onmiskenbaar dat er formidabele internationale en imperialistische machten tegenover hen stonden, waarvan de enorme omvang vaak is ontkend en waartegen ze desondanks een opmerkelijke veerkracht hebben getoond. Mijn hoop is dat dit boek die veerkracht zal weerspiegelen en zal helpen iets terug te brengen van wat tot nu toe door degenen die de gehele geschiedenis van Palestina en het verhaal daaromheen beheersen, uit de geschiedenis is weggepoetst.

